

ADIYAMAN MÜZESİ'NDE BULUNAN ÜÇ HİTİT TANRI HEYKELCİĞİ

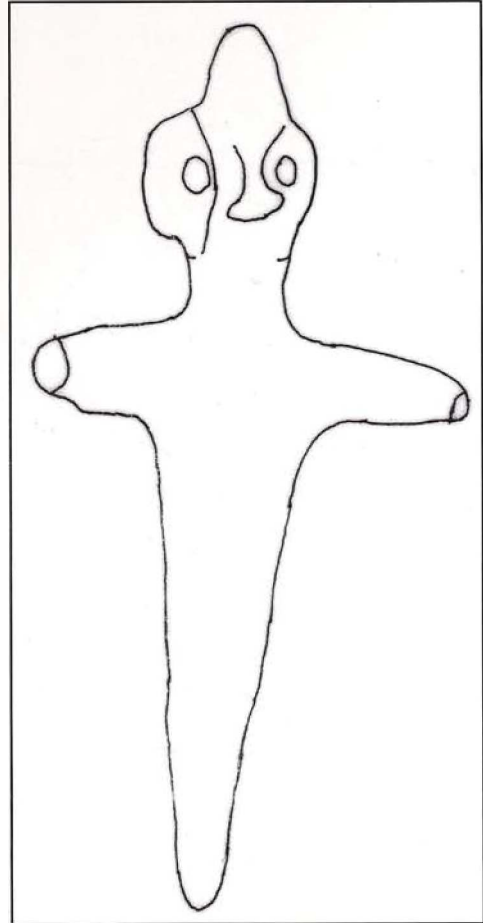
Halil Hamdi EKİZ*

Bu çalışmamızın konusunu Adıyaman Müzesi koleksiyonları arasında yer alan üç Hitit tanrı heykelciği oluşturmaktadır¹.

1535 envanter numaralı heykelciğin Adıyaman'da; 4468 envanter numaralı heykelciğin de Adana civarında bulunmuş olduğu envanter kayıtlarında belirtilmekte ise de, eserlerin kesin buluntu yerleri hakkında herhangi bir bilgi yoktur. 4432 envanter numaralı heykelciğin ise nerede bulunmuş olduğu bilinmemektedir. Kesin buluntu yerleri bilinmemekle beraber eserlerin üçü de Adıyaman, Besni İlçesi, Terbizek Köyü'nden Mehmet Ertaş'tan satın alınmıştır. Muhibbe Darga, Hurri gelenekleriyle ilişkili olan Hitit metinlerinde adak çivisi şeklindeki heykelciklerden bahsedildiğini; bu tür heykelciklerin yayılım alanlarının Hitit anavatanı olmadığını; Toroslar'ın güneyi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi olabileceğini belirtir². Açıana (Alalah)³, Tilmen Höyük⁴ ve Zincirli⁵ kazılarında bulunmuş olan, gövdelerinin alt kısmı adak çivisi şeklindeki heykelcikler bu görüşü doğrular niteliktedir. Yine bu tipte olan İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki 77.11 envanter numaralı heykelcik (Doğanşehir heykelciği)⁶ ile; Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki 44.48.76 envanter numaralı heykelciğin⁷; Cafer Sait Okray Koleksiyonu'ndaki 17, 18, 19, 20 envanter numaralı heykelciklerin⁸ ve Münih Arkeoloji Müzesi'ndeki 20 adet heykelciğin de⁹ bu bölgede bulunmuş oldukları anlaşılmaktadır.

Heykelciklerin üçünün de daha önceden hazırlanmış olan bir kalıpta döküm tekniğiyle ya-

pıldıkları, ancak hepsinin de kalıptan çıkarıldıktan sonra başlarının arka kısımlarıyla, gövdelerinin ön ve arka taraflarının dövme tekniği ile düzeltilirdiği anlaşılmaktadır.

Şekil: 1

Katalog

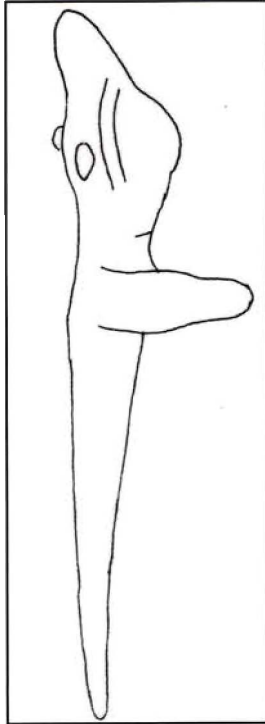
1535 Envanter Numaralı Heykelcik

(Resim: 1, 2, 3; Şekil: 1, 2)

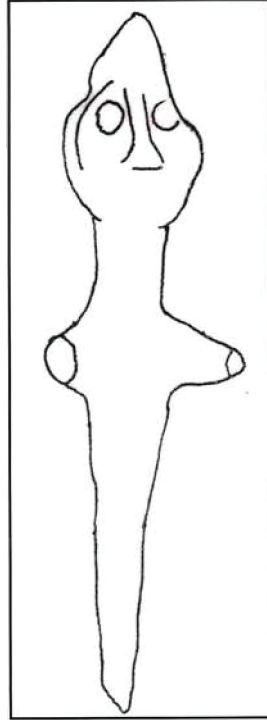
Eser 1982 yılında Adıyaman, Besni İlçesi, Terbizek Köyü'nden Mehmet Ertaş'tan satın alınmıştır. Bronzdan yapılmış olan heykelcik oldukça paslanmış durumdadır. Boyu 7.5 cm., baş genişliği 1.6 cm., kol genişliği ise 3.7 cm. dir.

Eser, gövdesinin alt kısmı ince ve uzun olan bir tanrı heykelciğidir. Konik şekilli, başa oturan kısmı dar ve ucu hafif yuvarlak olan külâha benzeyen başlığı, kısa bir çıkıntı şeklindedir. Gözleri yuvarlak birer çıkıntı halindedir. Burnu iri ve kemerlidir. Hafif çukurca olan dudaklarının arası aralıktır. Büyükçe birer çıkıntı şeklindeki kulaklarının kenarları düzdür.

Boynu kısa ve kalındır. İnce, yassı ve düz olan gövdesinin üst kısmı üçgen şeklindedir; uzunca olan alt kısmı aşağı doğru daralır. Gövdesinin sivri bir şekilde sona eren uç kısmı ise bir çiviye andırır. Yanlara açılmış olan kolları dirsekten bükülmüş durumda öne doğru uzatılmıştır. Elleri ve bacak hatları belirtilmemiştir.

Şekil: 2

Şekil: 3

Resim: 1

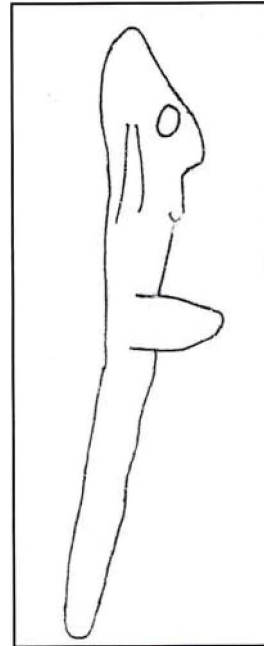
Resim: 2

4432 Envanter Numaralı Heykelcik

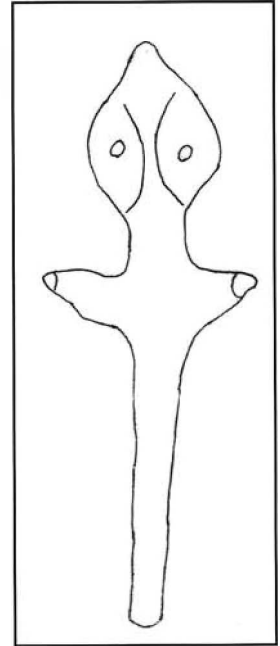
(Resim: 4, 5, 6; Şekil: 3, 4)

Eser 1988 yılında Mehmet Ertaş'tan satın alınmıştır. Bronzdan yapılmış olan heykelcik çok paslanmış durumdadır ve gövdesinin alt kısmının ucu kırık ve eksiktir. Boyu 5.9 cm., baş genişliği 1.2 cm., kol genişliği ise 1.6 cm. dir.

Eser, gövdesinin alt kısmı ince ve uzun olan bir tanrı heykelciğidir. Başında konik şekilli, başa oturan kısmı dar, ucu sivri ve kısa bir çıkıntı şeklinde olan külâha benzeyen bir başlık bulunmaktadır. Gözleri yuvarlak şekilli birer çıkıntı şeklindedir. Burnu iri ve düzdür. İnce ve çukurca olan dudaklarının arası hafif aralıktır. Kulakları yarım elips şeklinde birer çıkıntı halindedir.

Şekil: 4

Şekil: 5

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Boynu uzuncadır. Gövdesinin ince ve yassı olan üst kısmı üçgen biçimindedir; uzunca olan alt kısmı aşağı doğru daralır. Kırık olan gövdesinin alt kısmının ucunun ne şekilde bittiği belli değildir. Kolları yanlara açılmış ve dirsekten bükülmüş durumda öne doğru uzatılmıştır. Elleri ve bacak hatları belirtilmemiştir.

4468 Envanter Numaralı Heykelcik

(Resim: 7, 8, 9; Şekil: 5, 6)

Eser 1989 yılında Mehmet Ertaş'tan satın alınmıştır. Bronzdan yapılmış olan heykelcik oldukça paslanmış durumdadır. Burnu ile gövdesinin alt kısmının ucu kırık ve eksiktir. Boyu 7.5 cm., baş genişliği 1.7 cm., kol genişliği ise 2.7 cm.dir.

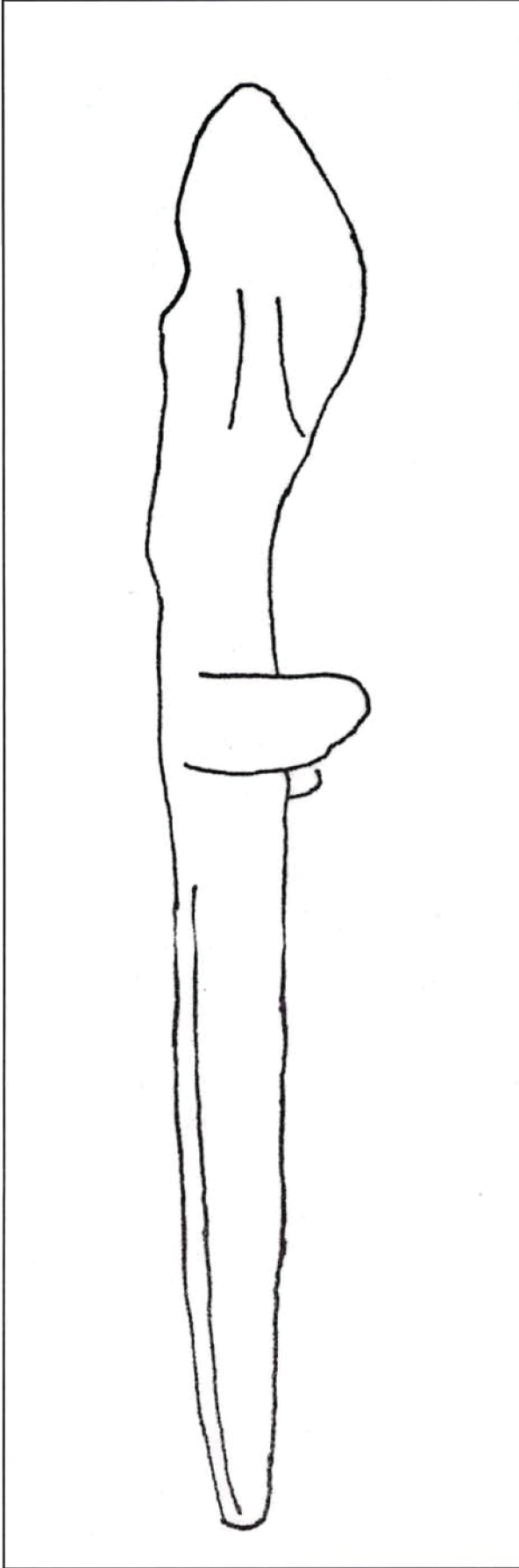
Eser, gövdesinin alt kısmı ince ve uzun olan bir tanrı heykelciğidir. Konik şekilli, başa oturan kısmı dar ve ucu sivri olan külâha benzeyen başlığı kısa bir çıkıntı şeklindedir. Yuvarlak şekilli birer çıkıntı halinde gözlerinin hatları, başının arka tarafından da belli olmaktadır. Burnu iridir. Ağız belirgin değildir. Kulakları yarım elips şeklinde birer çıkıntı halindedir.

Boynu uzundur. Üst kısmı üçgen şekilli olan ince ve yassı gövdesinin alt kısmı uzuncadır. Gövdesinin kırık olan alt kısmının ucunun ne şekilde son bulduğu belli değildir. Yanlara açılmış olan kolları hafif yukarı doğru kaldırılmıştır. Omuz yakın kısımları genişçe olan kolları uçlara doğru daralır. Elleri ve bacak hatları belirtilmemiştir.

Karşılaştırma ve Tarihleme

4432 ve 4468 envanter numaralı heykelciklerin konik şekilli, başa oturan kısmı dar ve kısa bir çıkıntı şeklinde olan külâha benzeyen başlıklarının ucu sivridir. 1535 envanter numaralı heykelciğin ise yine aynı tipte olan başlığının ucu hafif yuvarlaktır. Eski Tunç Çağı'na ait Ahlatlıbel'de bulunmuş iki heykelciğin¹⁰; Karaoğlan'da ele geçirilmiş bir heykelciğin¹¹ ve Karayavşan'da bulunan bir heykelciğin¹² konik şekilli ve başa oturan kısımları dar olan külâha benzeyen başlıkları da kısa birer çıkıntı halindedir. Ayrıca Eski Hitit Devrine tarihlendirilen Karaman heykelciğinin¹³; İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki 87.5 envanter numaralı heykelciğinin¹⁴; Cafer Salt Okray Koleksiyonu'ndaki 399 envanter numaralı heykelciğinin¹⁵ ve Hitit İmparatorluk Devrine ait Gözlükule kristal heykelciğinin¹⁶ başlıkları da yine aynı tiptedir. Ahlatlıbel, Karaoğlan ve Karayavşan heykelciklerinin başlıkları, konik şekilli, ucu sivri ve külâha benzeyen başlığın Anadolu'da Eski Tunç Devrinde ortaya çıktığını kanıtlamaktadır.

4432 ve 4468 envanter numaralı heykelciklerin kulakları yarım elips şeklinde birer çıkıntı halindedir. Eski Tunç Çağı'na ait Alaca Höyük'te bulunmuş iki kadın heykelciği¹⁷ ile İkiztepe'de ele geçirilen bir kadın heykelciğinin¹⁸ kulakları da aynı tiptedir. Eski Hitit Devri'ne ait Alışar heykelciğinin¹⁹; Çorum heykelciğinin²⁰; Karaman heykelciğinin²¹; İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki 77.11 (Doğanşehir heykelciği)²² 87.75, 87.5, 7501 M²³ envanter numaralı heykelciklerin ve Cafer Salt Okray Koleksiyonu'ndaki 18, 19, 20, 399 envanter numaralı heykelciklerin²⁴ kulakları da yine ya-

Şekil: 6

rim elips şeklinde birer çıkıntı halindedir. 1535 envanter numaralı heykelciğin ise büyükçe birer çıkıntı şeklinde olan kulaklarının kenarları düzdür. Heykelciklerin üçünün de çok az belirgin olan yüz hatları şematik üslûpta yapılmıştır.

Heykelciklerin üçü de gövdelerinin alt kısmı ince ve uzun birer tanrı heykelciğidir. Bunlardan 1535 envanter numaralı heykelciğin gövdesinin sivri bir şekilde sona eren uç kısmı ise bir çiviye andırır. 4432 ve 4468 envanter numaralı heykelciklerin kırık olan gövdelerinin alt kısmının ucunun ne şekilde son bulduğu belli değildir. 1535 ve 4432 envanter numaralı heykelciklerin yanlara açılmış olan kolları dirsekten bükülmüş durumda öne doğru uzatılmıştır. 4468 envanter numaralı heykelciğin kolları ise yanlara açılmış durumda hafif yukarı kaldırılmıştır. Üç heykelciğin de elleri ve bacak hatları belirtilmemiştir.

Gövdelerinin alt kısmı adak çivisi şeklinde olan heykelcikler ilk defa Mezopotamya'da Er Hanedan III Dönemi'nden itibaren karşımıza çıkar. Tello'da bulunan bazı heykelciklerin gövdelerinin alt kısımları çivi gibidir²⁵. III. Ur Sülalesi Devrine ait Uruk'ta bulunduğu sanılan bir heykelciğin gövdesinin alt kısmı da çivi şeklindedir²⁶. Bu tip heykelcikler Eski Hitit Devrinde Anadolu'da bolca görülür.

Eski Hitit Devri'ne tarihlendirilen Açana (Alalah) V. tabakada şehir kapısı yakınında bulunan bir heykelciğin²⁷, Alişar Aşağı Şehir'de 10 T ve 11 T tabakaları ile temsil edilen Hitit kültür katındaki bir mezarda ele geçirilen bir heykelciğin²⁸, Tilmen Hüyük II b tabakasında bulunmuş bir heykelciğin²⁹ ve Zincirli kazısında bulunan bir heykelciğin³⁰, gövdelerinin alt kısımları adak çivisi şeklindedir. Ayrıca yine Eski Hitit Devrine tarihlendirilen İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki 77.11 (Doğanşehir heykelciği)³¹, 87.75³², Tübingen Universität für vor- und Frühgeschichte'deki Arapkir heykelciğiyle³³ başka bir heykelciğin³⁴, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki 6.2.91, 15-5.1.86 envanter numaralı heykelciklerin³⁵, Çorum Müzesi'ndeki bir heykelciğin³⁶, Karaman Müzesi'ndeki bir heykelciğin³⁷ ve Cafer Sait Okray Koleksiyonu'ndaki 18, 20, 399 envanter numaralı heykelciklerin³⁸ gövdelerinin alt kısımları da adak çivisi şeklindedir.

Heykeltiklerin üçünün de ön ve arka tarafları dövme tekniği ile düzleştirilmiş ince ve yassı gövdeleri, Hititler'den bir önceki dönem olan Assur Ticaret Kolonileri Devrine ait kurşun figürinleri andırmaktadır³⁹.

Gövdelerinin alt kısımları adak çivisi şeklinde olan heykeltiklerin, binaların temelleri ile ilişkili oldukları iddia edilmektedir⁴⁰. Hititler'in temel-yapı ritüeli metinlerinden, yapıların temellerine çiviler konduğu anlaşılmaktadır⁴¹ ve küçük boy madenî Hitit tanrı heykeltiklerinin de birer temel adak (armağanı) olabilecekleri düşünülmektedir⁴². Bu tip heykeltiklerin uçları sivri olarak sona eren gövdelerinin alt kısımlarının bir yere yerleştirilerek veya sokularak durması için çivi, kama ya da çubukçuk şeklinde yapılmış olduğu düşünülmektedir⁴³.

Burada ele aldığımız üç heykeltiğin de yukarıda saydığımız benzerleri gibi Eski Hitit Devrine, yani M.Ö.1660 – 1470 / 1460 yıllarına ait olduğu düşüncesindeyiz.

Resim: 9

Resim: 7

Resim: 8

SUMMARY

The theme of this work is the three Hittite statuettes that are found in Adiyaman Museum's collection.

Although it is not exactly certain where each statuette was found, the inventory re-

corde indicate that statuette number 1535 was found in Adiyaman and the statuette number 4468 was found near Adana. There is no information at all as to where statue number 4432 was found.

All the statuettes were produced with a pre-prepared casting technique. After the casting, the back sides of their heads and front and back sides of their bodies were smoothed through a forging technique.

All of three statuettes of the bottoms gods' bodies are slim and tall. Statuette number 1535 has a sharp point at the bottom of its body and is reminiscent of a nail. The bodies of statuette number 4468 and the statuette number 4432 are broken; it is not certain how their bodies are end. The three statuettes' arm and leg lines are not apparent. The statuette whose bottom is like vow-nail was found in Mesopotamia; this type of statuette has been encountered since the Er Hanedan III period. There are lots of statuettes like this in Anatolia from the Old Hittite Period.

We are convinced that the three statuettes originated from the Old Hittite Period, the years of 1660 – 1470 / 1460 B.C.

NOTLAR

- * Halil Hamdi EKİZ, Arkeolog M.A., İzmir Arkeoloji Müzesi, İzmir/TÜRKİYE
- ¹ Bu heykelcikleri yayınlamama müsaade eden ve eserlerin resimlerini çeken Adıyaman Müzesi Müdür Vekili Sayın Fehmi Eraslan'a teşekkür etmeyi zevkli bir görev sayarım.
- ² Darga 1992, s. 34.
- ³ Darga 1992, s. 34; Uzunoğlu 1979, s. 322 dn. 7; Woolley 1955, s. 276, Pl. LXX No. AT / 39 / 67.
- ⁴ Alkim 1968, s. 218, 272, Res. 142; Darga 1992, s. 34; Uzunoğlu 1979, s. 322 dn. 8.
- ⁵ Darga 1992, s. 34; Luschan 1943, s. 113, Abb. 156; Uzunoğlu 1979, s. 322 dn. 5.
- ⁶ Darga 1992, s. 34, Res. 11; Uzunoğlu 1979, s. 321-325.
- ⁷ Ekiz 2000, s. 65, Res. 4 – 9, Şek. 3 – 6.
- ⁸ Ekiz 1998 b, s. 79.
- ⁹ Darga 1992, s. 34.
- ¹⁰ Koşay 1934, s. 81, 84 No. A.B.25, A.B.482.
- ¹¹ Ekiz 2001 a, s. 243 – 244, 246, Res. 1 – 2.
- ¹² Kulaçoğlu 1992, s. 79, 187 No. 90.
- ¹³ Ekiz 1997, s. 162 – 163, Res. 7 – 9, Şek. 5 – 6.
- ¹⁴ Ekiz 1998 a, s. 16 – 17, Lev. II 2 a – b.
- ¹⁵ Ekiz 1998 b, s. 81 – 82, Res. 16 – 18, Şek. 11 – 12.
- ¹⁶ Goldman 1956, s. 342 – 344, Fig. 456 a – d.
- ¹⁷ Koşay 1951, s. 73, Lev. CXC V L 1, L 2.
- ¹⁸ Alkim 1979, s. 155, Lev. 115, Res. 32 – 33.
- ¹⁹ Ekiz 1997, s. 161 – 162, Res. 1 – 3, Şek. 1 – 2; Osten 1937, s. 192, 193, Fig. 230 e 1612.
- ²⁰ Ekiz 1997, s. 162, Res. 4 – 6, Şek. 3 – 4.
- ²¹ Ekiz 1997, s. 162 – 163, Res. 7 – 9, Şek. 5 – 6.
- ²² Uzunoğlu 1979, s. 321 – 325, Fig. 1 – 3.
- ²³ Ekiz 1998 a, s. 15 – 18, Lev. II.
- ²⁴ Ekiz 1998 b, s. 80 – 83, Res. 7 – 18, Şek. 5 – 12.
- ²⁵ Parrot 1948, s. 56, 75, Fig. 14 d, e; Uzunoğlu

1979, s. 322, Fig. 4.

- ²⁶ Stromenger 1964, s. 414, Pl. 146.
- ²⁷ Darga 1992, s. 34; Uzunoğlu 1979, s. 322 dn. 7; Woolley 1955, s. 276, Pl. LXX No. AT / 39 / 67.
- ²⁸ Darga 1992, s. 34; Ekiz 1997, s. 161 – 162, Res. 1 – 3, Şek. 1 – 2; Osten 1937, s. 192 – 193, Fig. 230 e 1612; Uzunoğlu 1979, s. 322 dn. 4.
- ²⁹ Alkim 1968, s. 218, 272, Res. 142; Darga 1992, s. 34; Uzunoğlu 1979, s. 322 dn. 8.
- ³⁰ Darga 1992, s. 34; Luschan 1943, s. 113, Abb. 156; Uzunoğlu 1979, s. 322 dn. 5.
- ³¹ Darga 1992, s. 34, Res. 11; Uzunoğlu 1979, s. 321-325.
- ³² Ekiz 1998 a, s. 15-17, Lev. II 1 a-b
- ³³ Bittel 1976, s. 100, 328, Abb. 92; Bittel – Schneider 1940, s. 576, Abb. 8; Bossert 1942, s. 60, Taf. 144 No. 608; Darga 1992, s. 34, Res. 12; Loon 1985, s. 40, Pl. X d; Uzunoğlu 1979, s. 321 – 322 dn. 2.
- ³⁴ Bittel 1976, s. 100, 328, Abb. 93; Bittel – Schneider 1940, s. 576, Abb. 7; Bossert 1942, s. 60, Taf. 144 No. 606; Darga 1992, s. 34, Res. 13.
- ³⁵ Ekiz 2000, s. 66, 68, Res. 4 – 9, Şek. 3 – 6.
- ³⁶ Ekiz 1997, s. 162, Res. 4 – 6, Şek. 3 – 4.
- ³⁷ Ekiz 1997, s. 162-163, Res. 7 – 9, Şek. 5 – 6.
- ³⁸ Ekiz 1998 b, s. 80 – 84, Res. 7 – 9, 13 – 18, Şek. 5 – 6, 9 – 12.
- ³⁹ Emre 1971, s. 81, Lev. V 3, VIII 2 a, 3, X 2 a – c.
- ⁴⁰ Ellis 1968, s. 66, Fig. 21; Uzunoğlu 1979, s. 324.
- ⁴¹ Darga 1985, s. 40, 46.
- ⁴² Darga 1985, 49.
- ⁴³ Darga 1992, s. 34; Ekiz 1998 b, s. 83; Ekiz 2000, s. 69; Ekiz 2001 b, s. 23; Esin 1969, s. 64.

KAYNAKÇA

- ALKİM, U. Bahadır 1968, *Anatolia I. From the Beginning to the End of the 2 nd Millenium B.C.*, Nagel Publishers, Geneva.
- ALKİM, U. Bahadır 1979, "İkiztepe Kazısı: "İlk Sonuçlar", VIII. Türk Tarih Kongresi, 11 - 15 Ekim 1976, Kongreye Sunulan Bildiriler I, Ankara, s.151 - 157.
- BITTEL, Kurt 1976, *Die Hethiter. Die Kunst Anatolien vom Ende des III bis zum Anfang des I Jahrtausends vor Christus*, München.
- BITTEL, Kurt 1987, "Der Schwergott in Yazılıkaya", *Anadolu (Anatolia) XXI (1978 / 1980)*, s. 21 - 28.
- BITTEL, Kurt - A. Maria SCHNEIDER 1940, "Archaologische unde aus der Turkei im Jahre 1939", *Archaologischer Anzeiger* 1940, s. 554 - 596.
- BOSSERT, Helmuth Th. 1942, *Altanatolien. Kunst und Handwerk in Kleinasien von den Anfängen bis zum völligen Aufgehen in der Griechischen Kultur. Die Ältesten Kulturen des Mittelmeerkreises II*, Berlin.
- DARGA, A. Muhibbe 1985, *Hitit Mimariği / 1, Yapı Sanatı. Arkeolojik ve Filolojik Veriler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 3221, İstanbul.
- DARGA, A. Muhibbe 1992, *Hitit Sanatı*, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları 56, İstanbul.
- EKİZ, Halil Hamdi 1997, "Ankara Anadolu Medeniyetleri, Çorum, Karaman ve Konya Müzeleri'nde Bulunan bazı Tanrı Heykeltçikleri", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1996 Yıllığı*, Ankara, s.161 - 172.
- EKİZ, Halil Hamdi 1998 a, "İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Bulunan Üç Tanrı Heykeltçigi", *Arkeoloji Dergisi V*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Edited by H. Malay, İzmir, s. 15 - 18.
- EKİZ, Halil Hamdi 1998 b, "Özel bir Koleksiyonda Bulunan bir Grup Tanrı Heykeltçigi", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1997 Yıllığı*, Ankara, s. 79 - 93.
- EKİZ, Halil Hamdi 2000, "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde Bulunan Üç Hitit Heykeltçigi", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1999 Yıllığı*, Ankara, s. 65 - 75.
- EKİZ, Halil Hamdi 2001 a, "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde Bulunan Eski Tunç Çağı'na Ait Bir Grup İdol", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2000 Yıllığı*, Ankara, s. 243 - 251.
- EKİZ, Halil Hamdi 2001 b, "İçel Müzesi'nde Bulunan Üç Hitit Tanrı Heykeltçigi", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Yıl: 2001 Sayı: 2, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 21 - 26.
- ELLIS, R. S. 1968, *Foundation Deposits in Ancient Mesopotamia*, New Hawen and London.
- EMRE, Kutlu 1971, *Anadolu Kurşun Figürinleri ve Taş Kalıpları*, Türk Tarih Kurumu Yayını VI. Seri No.14, Ankara.
- ESİN, Ufuk 1969, *Kuantatif Spektral Analiz Yardımıyla Anadolu'da Başlangıcından Asur Kolonileri Çağına kadar Bakır ve Tunç Madenciliği (Metin, Kataloglar, Resim ve Haritalar) Cilt I: Kısım I ve II. Metin Analiz ve Tipoloji Katalogları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No.1427, İstanbul.
- GOLDMAN, Hethy 1956, *Excavations at Gözlükule, Tarsus, Volume 2, From the Neolithic through the Bronze Age*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- KOŞAY, Hamit Z. 1934, "Ahlatlıbel Hafriyatı", *Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi II*, İstanbul, s. 3 - 100.
- KOŞAY, Hamit Z. 1951, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Kazısı 1937 - 1939'daki Çalışmalara ve Keşiflere ait İlk Rapor*, Türk Tarih Kurumu Yayını V. Seri No. 5, Ankara.

- KULAÇOĞLU, Belma 1992**, *Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi: Tanrılar ve Tanrıçalar*. T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını, İstanbul.
- LOON, Maurits N. Van 1985**, *Anatolia in the Second Millenium B.C*, Institute of Religious Iconography State University Groningen, Leiden.
- LUSCHAN, Felix von 1943**, *Ausgrabungen in Sendschirli V. Die Kleifunde von Sendschirli*, Staatliche Museen zu Berlin, Mitteilungen aus den Orientalischen Sammlungen Heft XV, Berlin.
- OSTEN, Hans H. von der 1937**, *The Alishar Hüyük Seasons of 1930 - 32, Part II*, The University of Chicago, Oriental Institute Publications XXIX, Chicago.
- PARROT, A. 1948**, *Tello. Vingt Campagnes de Fouilles 1877 - 1933*, Paris.
- STROMENGER, Eva 1964**, *The Art of Mesopotamia*, Thames and Hudson, London.
- UZUNOĞLU, Edibe 1979**, "Une Figurine de Fondation Hittite", *Florilegium Anaticum, Mélanges Offerts a Emmanuel Laroche*, Editions E. De Docard, Paris, s. 321 - 325.
- WOOLLEY, Sir Leonard 1955**, *Alalakh. An Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay, 1937 - 1949*, Reports of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London No. XVII, London.